

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

15. april 2008*

I sag C-268/06,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Labour Court (Irland) ved afgørelse af 12. juni 2006, indgået til Domstolen den 19. juni 2006, i sagen:

Impact

mod

Minister for Agriculture and Food,

Minister for Arts, Sport and Tourism,

Minister for Communications, Marine and Natural Resources,

Minister for Foreign Affairs,

Minister for Justice, Equality and Law Reform,

Minister for Transport,

* Processprog: engelsk.

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling)

sammensat af præsidenten, V. Skouris, afdelingsformændene A. Rosas, K. Lenaerts (refererende dommer), G. Arestis, U. Lõhmus og L. Bay Larsen samt dommerne P. Küris, E. Juhász, A. Borg Barthet, J. Klučka og A. Ó Caoimh,

generaladvokat: J. Kokott
justitssekretær: fuldmægtig K. Sztranc-Sławiczek,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 5. december 2007,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Impact ved SC B. O'Moore, BL M. Bolger og solicitor D. Connolly

— Irland ved D. O'Hagan og M. Heneghan, som befuldmægtigede, bistået af SC A. Collins samt af BL A. Kerr og F. O'Dubhghaill

— den nederlandske regering ved H.G. Sevenster og M. de Grave, som befuldmægtigede

- Det Forenede Kongeriges regering ved E. O'Neill, K. Smith og I. Rao, som befuldmægtigede, bistået af barrister R. Hill

- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved M. van Beek og J. Enegren, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 9. januar 2008,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af § 4 og 5 i rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der blev indgået den 18. marts 1999 (herefter »rammeaftalen«), og som er knyttet som bilag til Rådets direktiv 1999/70/EF af 28. juni 1999 om rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der er indgået af EFS, UNICE og CEEP (EFT L 175, s. 43), samt udstrækningen af medlemsstaternes processuelle autonomi og rækkevidden af de nationale retters forpligtelse til direktivkonform fortolkning.

- 2 Denne anmodning er blevet fremsat inden for rammerne af en tvist mellem den irske fagforening Impact (herefter »Impact«), der repræsenterer tjenestemænd og andre offentligt ansatte i Irland, og de ministerier, der beskæftiger disse personer, vedrørende dels de løn- og pensionsvilkår, der gælder for dem som midlertidigt ansatte arbejdstagere, dels betingelserne for ét af ministeriernes fornyelse af visse tidsbegrænsede kontrakter.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelser

3 Direktiv 1999/70 har hjemmel i artikel 139, stk. 2, EF og har ifølge artikel 1 til formål »at iværksætte den i bilaget indeholdte rammeaftale [...], som blev indgået [...] mellem de generelle tværfaglige organisationer (EFS, UNICE og CEEP)«.

4 Direktivets artikel 2, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne sætter de nødvendige love og administrative bestemmelser i kraft for at efterkomme nærværende direktiv senest den 10. juli 2001 eller sikrer sig, at arbejdsmarkedets parter senest på denne dato har indført de nødvendige bestemmelser ad aftalemæssig vej, idet medlemsstaterne skal træffe de foranstaltninger, der er nødvendige for at de til enhver tid kan nå de resultater, der er foreskrevet i dette direktiv. De underretter straks Kommissionen herom.«

5 Det fremgår af direktivets artikel 3, at det trådte i kraft den 10. juli 1999, dagen for offentliggørelsen i *De Europæiske Fællesskabers Tidende*.

6 I henhold til rammeaftalens § 1 er formålet med denne:

»a) at forbedre kvaliteten ved tidsbegrænset ansættelse gennem anvendelsen af princippet om ikke-diskrimination

b) at fastsætte rammer, der skal forhindre misbrug hidrørende fra flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller ansættelsesforhold«.

7 Rammeaftalens § 4 med overskriften »Princippet om ikke-diskrimination« bestemmer:

»1. Ansættelsesvilkårene for personer med tidsbegrænset ansættelse må ikke være mindre gunstige end de, der gælder for sammenlignelige fastansatte, hvis dette udelukkende er begrundet i kontraktens tidsbegrænsede varighed, og forskelsbehandlingen ikke er begrundet i objektive forhold.

2. Hvor det er hensigtsmæssigt, gælder princippet om pro rata temporis.

3. Gennemførelsesbestemmelserne til efterlevelse af denne artikel fastsættes af medlemsstaterne — efter høring af arbejdsmarkedets parter — og/eller af arbejdsmarkedets parter under hensyntagen til fællesskabsret, national lovgivning, kollektive aftaler eller praksis.

4. Bestemmelser, hvorefter der ved særlige ansættelsesvilkår kræves tilbagelagt en bestemt tjenesteperiode, skal være de samme for personer med tidsbegrænset ansættelse som for fastansatte, medmindre kravet om en forskellig ansættelsesperiode er begrundet i objektive forhold.«

8 Rammeaftalens § 5, der indeholder »[b]estemmelser om misbrug« bestemmer:

»1. For at forhindre misbrug hidrørende fra anvendelsen af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller ansættelsesforhold fastsættes, medmindre der allerede findes tilsvarende retsregler, bestemmelser af medlemsstaterne — efter høring af arbejdsmarkedets parter i henhold til national lovgivning, kollektive aftaler eller praksis — og/eller af arbejdsmarkedets parter, hvorved der tages hensyn til behovene inden for bestemte sektorer og/eller blandt bestemte kategorier af arbejdstagere, og som regulerer et eller flere af følgende forhold:

a) objektive omstændigheder, der kan begrunde en fornyelse af sådanne kontrakter eller ansættelsesforhold

b) den maksimale samlede varighed af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller arbejdsforhold

c) antallet af gange sådanne kontrakter eller ansættelsesforhold kan fornyes.

2. Medlemsstaterne — efter høring af arbejdsmarkedets parter — og/eller arbejdsmarkedets parter fastsætter, hvor det er hensigtsmæssigt, under hvilke betingelser tidsbegrænsede ansættelseskontrakter og ansættelsesforhold er at anse som:

a) »flere på hinanden følgende«

b) tidsubegrænsede kontrakter eller ansættelsesforhold.«

- 9 Rammeaftalen indeholder ligeledes en § 8 med overskriften »Afsluttende bestemmelser«, hvis stk. 5 bestemmer:

»Forebyggelse og behandling af tvister og klager som følge af anvendelsen af denne aftale sker i overensstemmelse med national lovgivning, kollektive aftaler eller gældende praksis.«

De nationale bestemmelser

- 10 Direktiv 1999/70 blev gennemført i irsk ret ved loven fra 2003 om beskyttelse af arbejdstagere (tidsbegrænsede ansættelsesforhold) (Protection of Employees (Fixed-Term Work) Act 2003) (herefter »2003-loven«). Denne lov trådte i kraft den 14. juli 2003.
- 11 Section 6 i 2003-loven gennemfører rammeaftalens § 4. Ved lovens section 2(1), sammenholdt med section 6(1), sikres arbejdstagere i tidsbegrænsede ansættelsesforhold samme ret til løn og pension, som gælder for arbejdstagere i sammenlignelige tidsbegrænsede ansættelsesforhold.
- 12 Section 9 i 2003-loven gennemfører rammeaftalens § 5. I subsection 1 er det fastsat, at ansættelseskontrakten for en tidsbegrænset ansat, der på tidspunktet for 2003-lovens vedtagelse eller derefter har gennemført tre års sammenhængende beskæftigelse hos

sin arbejdsgiver eller en associeret arbejdsgiver, kun kan fornys tidsbegrænset en gang af denne arbejdsgiver og højst for en periode på ét år. Ifølge lovens section 9(3) er betingelser i en arbejdskontrakt, der er i strid med subsection 1, uden retsvirkning, og arbejdskontrakten gælder som tidsbegrænset.

- 13 En arbejdsgiver kan imidlertid fravige kravene i 2003-lovens section 6 og 9, hvis der er objektive grunde hertil. Udtrykket »objektive grunde« uddybes i lovens section 7.
- 14 2003-lovens section 14(1) foreskriver, at en arbejdstager eller den fagforening, vedkommende er medlem af, kan indgive en klage over overtrædelse af loven til en »Rights Commissioner«, der er forpligtet til at undersøge klagen og træffe en skriftlig afgørelse. Hvis arbejdstageren får medhold i klagen, kan Rights Commissioner tilkende arbejdstageren erstatning efter fremgangsmåden i lovens section 14(2), herunder en godtgørelse på op til to års løn.
- 15 Ifølge 2003-lovens section 15 kan den afgørelse, Rights Commissioner har truffet, indbringes for Labour Court. Der er mulighed for efterfølgende at appellere Labour Courts dom til High Court.
- 16 Rights Commissioners og Labour Court blev oprettet ved to love fra henholdsvis 1969 og 1946 om arbejdsforhold (Industrial Relations Act 1969 og Industrial Relations Act 1946). Ved forskellige irske love, herunder 2003-loven, er de tillagt kompetence til at påkende tvister mellem arbejdsgivere og arbejdstagere. Efter den forelæggende rets oplysninger har hverken Rights Commissioner eller Labour Court imidlertid udtrykkelig kompetence til at træffe afgørelse i en sag, hvor en af parterne har påberåbt sig

en fællesskabsretlig bestemmelse, der er umiddelbart anvendelig, medmindre denne bestemmelse indgår i anvendelsesområdet for den lovgivning, der ligger til grund for deres kompetence.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 17 I den foreliggende sag repræsenterer Impact 91 medlemmer (herefter »sagsøgerne«), der er eller har været ansat i flere irske ministerier (herefter »de sagsøgte«) på tidsbegrænsede ansættelseskontrakter, som flere gange blev fornyet for perioder, der påbegyndtes før den 14. juli 2003, hvor 2003-loven trådte i kraft, og som fortsatte efter dette tidspunkt.
- 18 Sagsøgerne er alle ansat på andre vilkår end tjenstemandsansættelse, og de er i henhold til de irske bestemmelser om ansættelse inden for den offentlige sektor omfattet af en ordning, der afviger fra den, der gælder for tjenstemænd. Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at sagsøgerne er af den opfattelse, at den sidstnævnte ordning er mere fordelagtig end den, der finder anvendelse i deres tilfælde.
- 19 Blandt sagsøgerne er der nogle, der har udført mindre end tre års uafbrudt tjeneste som tidsbegrænsede ansatte, og som forlanger samme arbejdsvilkår som dem, der gælder for sammenlignelige fastansatte. De øvrige sagsøgere har udført mere end tre års uafbrudt tjeneste og kræver ud over lige arbejdsvilkår en tidsubegrænset ansættelseskontrakt.
- 20 Ifølge forelæggelsesafgørelsen var formålet med de omhandlede tidsbegrænsede ansættelseskontrakter at opfylde de sagsøgtes midlertidige behov i situationer, hvor permanente bevillinger til de pågældende stillinger ikke kunne garanteres. De

sagsøgte generelle praksis var at forny disse kontrakter for perioder på mellem et og to år. I perioden umiddelbart før 2003-lovens ikrafttræden fornyede én af de sagsøgte imidlertid kontrakterne for flere af sagsøgerne for en tidsbegrænset periode på op til otte år.

- 21 Da det var Impacts vurdering, at de sagsøgte i deres egenskab af arbejdsgivere havde tilsidesat bestemmelserne i 2003-loven og i direktiv 1999/70 til skade for sagsøgerne, indbragte fagforeningen spørgsmålet for en Rights Commissioner. Fagforeningen gjorde i den anledning gældende dels, at sagsøgernes ret til at blive behandlet på samme måde som tjenestemændene med hensyn til aflønning og pensionsrettigheder var blevet tilsidesat, idet sagsøgerne anså disse sidstnævnte for sammenlignelige fastansatte, dels at de på hinanden følgende fornyelser af de tidsbegrænsede ansættelseskontrakter havde karakter af misbrug. De således fremsatte krav blev støttet på rammeaftalens § 4 og 5 for så vidt angår perioden fra den 10. juli 2001, hvor fristen for gennemførelse af direktiv 1999/70 udløb, til den 14. juli 2003, hvor bestemmelserne til direktivets gennemførelse i den irske retsorden trådte i kraft. For perioden derefter blev kravene støttet på 2003-lovens section 6.
- 22 De sagsøgte anfægtede Rights Commissioners' kompetence til at påkende de omhandlede krav, for så vidt som de var støttet på direktiv 1999/70. De gjorde i denne forbindelse gældende, at Rights Commissioner kun har kompetence til at behandle sager vedrørende klager over overtrædelse af national lovgivning. De hævdede ligeledes, at rammeaftalens § 4 og 5, der hverken er ubetingede eller tilstrækkeligt præcise, ikke kan påberåbes af borgerne for de nationale retsinstanser. De anførte desuden, at rammeaftalens § 4 ikke giver en arbejdstager med tidsbegrænset ansættelse adgang til at stille krav om samme løn- og pensionsvilkår som dem, der gælder for en sammenlignelig fastansat.

- 23 Rights Commissioner anså sig for kompetent til at påkende kravene i deres fulde udstrækning, herunder i det omfang de angik perioden mellem den 10. juli 2001 og den 14. juli 2003. Rights Commissioner lagde til grund, at det i rammeaftalens § 4 fastsatte princip om forbud mod diskrimination ligeledes omfatter løn og pensionsrettigheder, og at bestemmelsen er umiddelbart anvendelig, hvilket ikke gælder for § 5.
- 24 Da Rights Commissioner fandt, at sagsøgenes krav var berettigede — bortset fra dem, der var støttet på rammeaftalens § 5 — og at de sagsøgte havde tilsidesat sagsøgenes rettigheder såvel i henhold til national ret som i henhold til direktiv 1999/70, idet sagsøgte havde underlagt sagsøgerne arbejdsvilkår, der var mindre gunstige end dem, der gælder for sammenlignelige fastansatte, tilkendte denne instans i medfør af 2003-lovens section 14(2) sagsøgerne en økonomisk godtgørelse på mellem 2 000 og 40 000 EUR. Rights Commissioner tilpligtede desuden de sagsøgte at indrømme sagsøgerne ansættelsesvilkår svarende til dem, der gælder for fastansatte. Rights Commissioner pålagde dem ligeledes at forsyne visse sagsøgere med en tidsubegrænset ansættelseskontrakt på vilkår, der ikke var mindre gunstige end dem, der gælder for sidstnævnte arbejdstagere.
- 25 De sagsøgte indbragte Rights Commissioners afgørelse for Labour Court. Sagsøgerne indgav kontraappel, for så vidt som Rights Commissioner i afgørelsen havde erklæret, at rammeaftalens § 5 ikke var umiddelbart anvendelig.
- 26 Under retsforhandlingerne for den forelæggende ret blev der rejst en række spørgsmål af afgørende betydning for løsningen af tvisten, hvis besvarelse afhænger af en fortolkning af fællesskabsretten.

- 27 For det første er Labour Court, selv om den i 2003-loven udtrykkeligt ikke er tillagt kompetence til at påkende et krav, der forudsætter en umiddelbar anvendelse af fællesskabsretten, henset til dels artikel 10 EF, og dels til det ækvivalens- og effektivitetsprincip, der afgrænser medlemsstaternes procesautonomi, ikke desto mindre i tvivl om, hvorvidt den kan erklære sig inkompetent til at behandle kravene i hovedsagen i det omfang, de støttes på direktiv 1999/70 og på rammeaftalen.
- 28 Hvis det antages, at den forelæggende ret er kompetent til at anvende fællesskabsretten, er den for det andet i tvivl om, hvorvidt rammeaftalens § 4 og 5, som kravene i hovedsagen støttes på for så vidt angår perioden mellem den 10. juli 2001 og den 14. juli 2003, er ubetingede og tilstrækkeligt præcise til, at de kan tillægges en sådan direkte virkning. Retten er af den opfattelse, at dette kun gælder for § 4.
- 29 For det tredje finder den forelæggende ret det tvivlsomt, om rammeaftalens § 5 kan anvendes som hjemmel til at fastslå, at den afgørelse, som en af de sagsøgte traf i løbet af den periode, der gik umiddelbart forud for ikrafttrædelsen af 2003-loven, om for visse sagsøgere vedkommende at opretholde kontrakter af op til otte års varighed, er ulovlig.
- 30 Retten er af den opfattelse, at denne afgørelse — skønt de sagsøgte tilsyneladende ikke havde uredelige hensigter og på trods af deres forklaring om, at de havde et midlertidigt behov for arbejdskraft, og at de ikke havde mulighed for en permanent finansiering af de berørte stillinger — i det konkrete tilfælde bevirkede, at sagsøgerne blev berøvet muligheden for at opnå en tidsubegrænset ansættelseskontrakt, inden for en rimelig frist efter 2003-loven trådte i kraft. Retten finder, at Irland ved denne afgørelse på bekostning af sagsøgerne drog fordel af den ulovlighed, den begik ved at undlade at gennemføre direktiv 1999/70 inden for den fastsatte frist.

- 31 Hvis det antages, at den forelæggende ret ikke har kompetence til at anvende fællesskabsretten, eller at rammeaftalens § 4 og 5 ikke har direkte virkning, er den for det fjerde i tvivl med hensyn til, om den forpligtelse til direktivkonform fortolkning, der påhviler den, indebærer, at den skal fortolke 2003-loven således, at den har tilbagevirkende kraft fra den 10. juli 2001.
- 32 Retten har herved anført, at 2003-lovens section 6 ikke — på trods af, at det i irsk ret principielt er udelukket at tillægge love tilbagevirkende kraft — efter sin ordlyd er til hinder for, at bestemmelsen anvendes med tilbagevirkende kraft. Retten har tilføjet, at selv om forpligtelsen til direktivkonform fortolkning ganske vist begrænses af retssikkerhedsprincippet og forbuddet mod tilbagevirkende kraft og ikke i sig selv og uafhængigt af en national lov til gennemførelse af direktiv 1999/70 kan fastsætte eller skærpe et strafansvar for tilsidesættelse af fællesskabsretten, kan man ikke desto mindre i den foreliggende sag rejse spørgsmålet, om denne forpligtelse indebærer, at den nationale ret kan anvendes med tilbagevirkende kraft med henblik på at pålægge en medlemsstat i dennes egenskab af arbejdsgiver et civilt ansvar som følge af handlinger eller undladelser, der er i strid med et direktiv, og som kan henføres til en periode, hvor direktivet skulle have været gennemført i den pågældende medlemsstat.
- 33 For det femte er den forelæggende ret i tvivl om, hvorvidt ansættelsesvilkårene i den forstand, hvori begrebet er anvendt i rammeaftalens § 4, omfatter vilkårene med hensyn til løn og pensionsrettigheder.
- 34 Retten er under henvisning til den vide forståelse af begrebet løn i relation til artikel 141 EF om princippet om lige løn til mænd og kvinder af den opfattelse, at en fortolkning, hvorefter lønningerne er undtaget fra anvendelsesområdet for den omhandlede bestemmelse, ville medføre, at personer med tidsbegrænset ansættelse berøves beskyttelsen mod forskelsbehandling på en række væsentlige områder, der står i forbindelse med lønnen, hvilket ville modvirke det formål, der forfølges med rammeaftalen.

35 Retten har desuden — henset til artikel 136 EF og fællesskabspagten om arbejdsta-
gernes grundlæggende arbejdsmæssige og sociale rettigheder, vedtaget på Det Euro-
pæiske Råds møde i Strasbourg den 9. december 1989 (navnlig dennes punkt 7), som
artikel 137 EF skal ses i sammenhæng med — indtaget det standpunkt, at artikel 137,
stk. 5, EF, hvorefter lønforhold er undtaget fra artiklens anvendelsesområde, skal
fortolkes således, at den udelukkende har til formål at fratage Fællesskabet lovgiv-
ningskompetence til at fastsætte en mindsteløn på fællesskabsniveau, og at bestem-
melsen følgelig ikke er til hinder for at inddrage forhold vedrørende løn og pension
under begrebet »arbejdsvilkår« som omhandlet i artikel 137, stk. 1, EF.

36 På grundlag af disse forskellige tvivlspunkter har Labour Court besluttet at udsætte
sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal Rights Commissioners og Labour Court ved afgørelsen af en sag i første
instans ud fra nationale retsregler eller ved en appelsag til prøvelse af en sådan
afgørelse ifølge et fællesskabsretligt princip (navnlig ækvivalens- og effektiv-
tetsprincippet) anvende en bestemmelse med direkte virkning i Rådets direktiv
1999/70/EF af 28. juni 1999 [...], når:

— Rights Commissioner og Labour Court ikke er tillagt udtrykkelig kompetence
hertil i henhold til national ret, herunder de nationale bestemmelser, der
gennemfører direktivet

— borgere ved High Court kan gøre andre krav gældende som følge af, at deres
arbejdsgiver har undladt at anvende direktivet på deres individuelle forhold,
og

- borgere kan gøre andre krav gældende ved en ordinær domstol mod den berørte medlemsstat med påstand om erstatning for skade, de har lidt som følge af, at medlemsstaten ikke har gennemført direktivet rettidigt?

2) Hvis spørgsmål 1 besvares bekræftende:

- a) Er § 4, stk. 1, i rammeaftalen [...] ubetinget og tilstrækkelig præcist affattet til, at den kan påberåbes af en borger ved en national domstol?

- b) Er § 5, stk. 1, i rammeaftalen [...] ubetinget og tilstrækkelig præcist affattet til, at den kan påberåbes af en borger ved en national domstol?

3) Udelukker § 5, stk. 1, i rammeaftalen [...] en medlemsstat, der handler i sin egen-
skab af arbejdsgiver, fra at forny en tidsbegrænset ansættelseskontrakt med op
til otte år i perioden, efter at det nævnte direktiv skulle have været gennemført,
og før gennemførelseslovgivningen var vedtaget i national ret, under hensyn til
Domstolens svar på spørgsmål 1 og spørgsmål 2b, hvis:

- kontrakten ved alle tidligere lejligheder var blevet fornyet for kortere peri-
oder, og arbejdsgiveren har brug for den ansattes tjenesteydelser i den udvi-
dede periode

- fornyelsen for den udvidede periode har den virkning at begrænse anvendelsen af den fulde nyttevirkning for en borger af rammeaftalens § 5, når den gennemføres i national ret, og

 - der ingen objektive grunde er, som ikke vedrører den ansattes status som en person med tidsbegrænset ansættelse, for en sådan fornyelse.
- 4) Hvis spørgsmål 1 eller spørgsmål 2 besvares benægtende, er Rights Commission og Labour Court da forpligtet til ved en fællesskabsretlig bestemmelse (navnlig forpligtelsen til at fortolke national ret i lyset af ordlyden og formålet med et direktiv, således at det er muligt at opnå det resultat, som direktivet forfølger) at fortolke nationale retsregler, der er vedtaget til gennemførelse af direktiv 1999/70/ [...], således at de har tilbagevirkende kraft til den dato, hvor direktivet skulle have været gennemført, hvis:
- den nationale retsregels ordlyd ikke udtrykkeligt udelukker en sådan fortolkning, men

 - en national bestemmelse om lovfortolkning udelukker anvendelse med tilbagevirkende kraft, medmindre der findes en klar og utvetydig bestemmelse om det modsatte?
- 5) Hvis spørgsmål 1 eller spørgsmål 4 besvares bekræftende, omfatter »ansættelsesvilkårene« i § 4 i rammeaftalen [...] en ansættelseskontrakts vilkår vedrørende løn og pensioner?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- 37 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om en national ret såsom den selv eller Rights Commissioner, der skal afgøre en tvist, der er støttet på en tilsidesættelse af den lov, hvorved direktiv 1999/70 er blevet gennemført i national ret, i medfør af fællesskabsretten skal erklære sig kompetent til ligeledes at påkende krav, der er støttet direkte på direktivet selv, på trods af at den nationale lovgivning, der finder anvendelse, ikke indeholder nogen udtrykkelig bestemmelse herom, og skønt disse krav vedrører en periode, der går forud for tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelsen af det berørte direktiv, men før tidspunktet for ikrafttrædelsen af den gennemførelseslov, hvorved den blev tillagt kompetence til at påkende krav, der fremsættes med støtte i samme lov.
- 38 I denne forbindelse har den forelæggende ret oplyst, at de berørte personer kan sagsøge den pågældende medlemsstat ved de ordinære domstole, dels i dennes egenkab af arbejdsgiver, dels med henblik på at opnå erstatning for den skade, der er lidt som følge af den manglende gennemførelse af direktiv 1999/70 inden for den fastsatte frist.
- 39 Indledningsvis bemærkes, således som Irland også har gjort det under retsmødet, at hverken direktiv 1999/70 eller rammeaftalen udpeger de nationale instanser, der har kompetence til at påse, at disse retsakter finder anvendelse, lige så lidt som de fastsætter de processuelle regler for sagsanlæg ved domstolene med henblik på at sikre en sådan anvendelse. Tværtimod henviser rammeaftalens § 8, stk. 5, til national lovgivning, kollektive aftaler eller gældende praksis med hensyn til forebyggelse og behandling af tvister og klager som følge af anvendelsen af aftalen.

- 40 Domstolen skal desuden bemærke, at selv om medlemsstaterne har adgang til at vælge de fremgangsmåder og midler, der skal sikre direktivets gennemførelse, berører denne adgang ikke forpligtelsen for hver medlemsstat, som direktivet retter sig til, til at træffe alle foranstaltninger, der er nødvendige for at sikre direktivet fuld virkning i overensstemmelse med dets formål (jf. dom af 10.4.1984, sag 14/83, von Colson og Kamann, Sml. s. 1891, præmis 15).
- 41 Den pligt for medlemsstaterne, der følger af et direktiv, til at virkeliggøre dets mål, og pligten i medfør af artikel 10 EF til at træffe alle almindelige eller særlige foranstaltninger for at sikre opfyldelsen af denne pligt, påhviler alle medlemsstaternes myndigheder, herunder også domstolene inden for deres kompetence (jf. dommen i sagen von Colson og Kamann, præmis 26).
- 42 Det er nemlig de nationale domstole, som det særligt tilkommer at sikre den retsbeskyttelse, der for borgerne følger af fællesskabsbestemmelserne, og at sikre bestemmelsernes fulde virkning (dom af 5.10.2004, forenede sager C-397/01 — C-403/01, Pfeiffer m.fl., Sml. I, s. 8835, præmis 111).
- 43 I denne forbindelse skal det bemærkes, at princippet om effektiv retsbeskyttelse er et almindeligt fællesskabsretligt princip (jf. i denne retning dom af 13.3.2007, sag C-432/05, Unibet, Sml. I, s. 2271, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis).
- 44 Da der ikke findes fællesskabsretlige bestemmelser på området, tilkommer det henhold til fast retspraksis hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at udpege de kompetente domstole og fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne (jf.

bl.a. domme af 16.12.1976, sag 33/76, Rewe-Zentralfinanz og Rewe Zentral, Sml. s. 1989, præmis 5, og sag 45/76, Comet, Sml. s. 2043, præmis 13, dom af 14.12.1995, sag C-312/93, Peterbroeck, Sml. I, s. 4599, præmis 12, Unibet-dommen, præmis 39, og dom af 7.6.2007, forenede sager C-222/05 — C-225/05, van der Weerd m.fl., Sml. I, s. 4233, præmis 28).

45 Medlemsstaterne er imidlertid forpligtet til konkret at sikre, at disse rettigheder effektivt beskyttes (jf. bl.a. dom af 9.7.1985, sag 179/84, Bozzetti, Sml. s. 2301, præmis 17, og af 18.1.1996, sag C-446/93, SEIM, Sml. I, s. 73, præmis 32, og af 17.9.1997, sag C-54/96, Dorsch Consult, Sml. I, s. 4961, præmis 40).

46 I denne henseende fremgår det af fast retspraksis, at processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne, ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets retsorden (effektivitetsprincippet) (jf. bl.a. dommen i sagen Rewe-Zentralfinanz og Rewe Zentral, præmis 5, Comet-dommen, præmis 13-16, Peterbroeck-dommen, præmis 12, Unibet-dommen, præmis 43, og dommen i sagen van der Weerd m.fl., præmis 28).

47 Disse krav om ækvivalens og effektivitet, der er udtryk for medlemsstaternes almindelige forpligtelse til at sikre retsbeskyttelsen af borgernes rettigheder i henhold til fællesskabsretten, gælder også med hensyn til udpegningen af de retsinstanser, der har kompetence til at påkende sager, der støttes på disse rettigheder.

48 Manglende overholdelse af disse krav på dette niveau kan nemlig, i lige så høj grad som en tilsidesættelse af disse ved definitionen af de processuelle regler, krænke princippet om effektiv retsbeskyttelse.

49 Det er set i lyset af disse betragtninger, at den forelæggende rets første spørgsmål skal besvares.

50 Det skal understreges, at et krav, der er støttet på en tilsidesættelse af 2003-loven, idet den udgør den lovgivning, hvorved Irland har opfyldt sine forpligtelser i medfør af direktiv 1999/70, og et krav, der direkte støttes på det nævnte direktiv, som den forelæggende ret selv har understreget, skal anses for at henhøre under et og samme retsmiddel (jf. i denne retning dom af 1.12.1998, sag C-326/96, Levez, Sml. I, s. 7835, præmis 46 og 47, og af 16.5.2000, sag C-79/98, Preston m.fl., Sml. I, s. 3201, præmis 51). Som generaladvokaten har anført i punkt 58 i forslaget til afgørelse, har kravene nemlig på trods af dette formelt forskellige retsgrundlag til formål at beskytte de samme rettigheder, der udspringer af fællesskabsretten, nemlig af direktiv 1999/70 og af rammeaftalen.

51 Når den nationale lovgiver under disse omstændigheder har valgt at tillægge specialdomstole kompetencen til at påkende krav, der støttes på den lov, hvorved direktiv 1999/70 er blevet gennemført, ville en forpligtelse for borgere, der som sagsøgerne har fremsat et krav for en sådan specialdomstol, der støttes på en tilsidesættelse af den nævnte lov, til samtidig at anlægge sag ved de almindelige domstole vedrørende et særskilt krav med henblik på at gøre de rettigheder gældende, de kan støtte direkte på direktivet selv i perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af dette og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den lov, hvorved denne gennemførelse foretages, være i strid med effektivitetsprincippet, såfremt dette — hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve — afstedkommer processuelle ulemper, bl.a. med hensyn til omkostninger, varighed og forskrifter om repræsentation, der kunne gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der støttes på direktivet.

52 Under retsmødet gjorde Irland gældende, at den kompetence, der ved 2003-loven er tillagt Rigths Commissioners og Labour Court, er fakultativ og således ikke til hinder

for, at borgerne ved de almindelige domstole anlægger én samlet sag, der dels er støttet på national ret, dels på fællesskabsretten.

53 Selv hvis dette er korrekt, forholder det sig ikke desto mindre således, at fra det øjeblik, hvor borgerne i lighed med sagsøgerne har til hensigt at gøre brug af den kompetence, som den nationale lovgiver ved gennemførelsen af direktiv 1999/70 har tillagt disse specialdomstole, uanset om den er fakultativ eller ej, til at påkende tvister, der er støttet på 2003-loven, kræver effektivitetsprincippet, at de ligeledes for disse samme domstole kan påberåbe sig de rettigheder, de kan udlede direkte af selve direktivet, hvis det skulle følge af den forelæggende rets efterprøvelser, at forpligtelsen til at opdele deres søgsmål i to forskellige krav og fremsætte det, der er støttet direkte på direktivet, for de almindelige domstole, medfører proceduremæssige vanskeligheder, der kan gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, de pågældende er tillagt i henhold til Fællesskabets retsorden.

54 Hvis den forelæggende ret skulle konstatere, at der foreligger en sådan tilsidesættelse af effektivitetsprincippet, ville det påhvile den at fortolke de nationale kompetenceregler på en sådan måde, at de i videst muligt omfang bidrager til opfyldelsen af formålet, der er at sikre en effektiv retsbeskyttelse af borgernes rettigheder i henhold til fællesskabsretten (jf. i denne retning Unibet-dommen, præmis 44).

55 Henset til ovenstående bemærkninger skal det første spørgsmål besvares således, at fællesskabsretten, og navnlig effektivitetsprincippet, kræver, at en specialdomstol, der inden for rammerne af den kompetence, den er blevet tildelt, uanset om den er fakultativ eller ej, ved den lovgivning, hvorved direktiv 1999/70 er blevet gennemført, har til opgave at påkende et krav, der er støttet på en tilsidesættelse af denne lovgivning, erklærer sig kompetent til ligeledes at påkende sagsøgeres krav, der er støttet direkte på selve direktivet, og som vedrører perioden mellem udløbet af fristen for

gennemførelsen af dette og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den nævnte lovgivning, hvis det må fastslås, at de berørte sagsøgers forpligtelse til samtidig at anlægge sag ved de almindelige domstole vedrørende et særskilt krav, der er støttet direkte på direktivet, ville medføre processuelle ulemper, der kan gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, som de er tillagt i henhold til Fællesskabets retsorden. Det tilkommer den nationale ret at foretage de nødvendige efterprøvelser i denne forbindelse.

Det andet spørgsmål

- 56 Såfremt den forelæggende ret som følge af besvarelsen af det første spørgsmål skal erklære sig kompetent til at påkende de krav, som sagsøgerne har fremsat i hovedsagen, og som er støttet direkte på direktiv 1999/70, skal den forelæggende rets andet spørgsmål — hvorved den nærmere bestemt ønsker afklaret, om § 4, stk. 1, og § 5, stk. 1, i rammeaftalen kan påberåbes af borgerne direkte for en national domstol.
- 57 Herved fremgår det af fast retspraksis, at borgerne i alle tilfælde, hvor bestemmelserne i et direktiv ud fra et indholdsmæssigt synspunkt fremstår som ubetingede og tilstrækkeligt præcise, ved de nationale domstole kan påberåbe sig disse bestemmelser over for staten, bl.a. i dennes egenskab af arbejdsgiver (jf. i denne retning bl.a. dom af 26.2.1986, sag 152/84, Marshall, Sml. s. 723, præmis 46 og 49, og af 20.3.2003, sag C-187/00, Kutz-Bauer, Sml. I, s. 2741, præmis 69 og 71).
- 58 Som generaladvokaten har anført i punkt 87 i forslaget til afgørelse, er det muligt at overføre denne retspraksis til aftaler, der som rammeaftalen udspringer af drøftelser mellem arbejdsmarkedets parter på fællesskabsplan på grundlag af artikel 139, stk. 1, EF, og som i overensstemmelse med samme bestemmelses stk. 2 er blevet gennemført ved et rådsdirektiv, som disse aftaler derved er blevet en integreret del af.

Om rammeaftalens § 4, stk. 1

- 59 I rammeaftalens § 4, stk. 1, er der fastsat et forbud mod at behandle personer med tidsbegrænset ansættelse mindre gunstigt med hensyn til ansættelsesvilkår end sammenlignelige fastansatte, udelukkende med den begrundelse, at de er ansat i en tidsbegrænset stilling, medmindre denne forskelsbehandling er begrundet i objektive forhold.
- 60 Ved denne bestemmelse forbydes generelt og utvetydigt enhver form for forskelsbehandling, der ikke er objektivt begrundet, af personer med tidsbegrænset ansættelse med hensyn til arbejdsvilkår. Som Impact har anført, forekommer bestemmelsens indhold således at være tilstrækkelig præcis til, at den kan påberåbes af en borger og anvendes af retten (jf. analogt Marshall-dommen, præmis 52).
- 61 I modsætning til det, som Irland har gjort gældende, ændrer den manglende definition i den berørte bestemmelse af begrebet arbejdsvilkår ikke ved bestemmelsens egnethed til at blive anvendt af en domstol på den tvist, den skal afgøre, og denne omstændighed kan følgelig ikke fratage bestemmelsen dens tilstrækkeligt præcise karakter. Direktivbestemmelser er således allerede blevet anset for at være tilstrækkeligt præcise, uanset den manglende fællesskabsdefinition af de socialretlige begreber, som disse bestemmelser indeholder (jf. herved dom af 19.11.1991, forenede sager C-6/90 og C-9/90, Francovich m.fl., Sml. I, s. 5357, præmis 13 og 14).
- 62 Desuden kræver det præcise forbud i rammeaftalens § 4, stk. 1, ikke nogen yderligere retsakt fra fællesskabsinstitutionerne (jf. analogt dom af 4.12.1974, sag 41/74, van Duyn, Sml. s. 1337, præmis 6). I øvrigt tillægger den pågældende bestemmelse ikke medlemsstaterne nogen beføjelse til ved gennemførelsen af denne i national ret

at betinge eller begrænse det forbud, der deri er fastsat vedrørende arbejdsvilkår (jf. analogt Marshall-dommen, præmis 55).

- 63 Som Irland har gjort gældende, er der til princippet om forbud mod forskelsbehandling i denne bestemmelse ganske vist knyttet et forbehold for så vidt angår objektive grunde.
- 64 Som den forelæggende ret selv har understreget, er dette forbehold imidlertid underkastet domstolskontrol (jf. med hensyn til en sådan kontrol vedrørende begrebet objektive omstændigheder i rammeaftalens § 5, stk. 1, dom af 4.7.2006, sag C-212/04, Adeneler m.fl., Sml. I, s. 6057, præmis 58-75), således at muligheden for at gøre forbeholdet gældende ikke er til hinder for, at det kan lægges til grund, at borgerne ved den pågældende bestemmelse tillægges rettigheder, som de kan gøre gældende ved de nationale domstole, og som disse skal beskytte (jf. analogt van Duyn-dommen, præmis 7, dom af 10.11.1992, sag C-156/91, Hansa Fleisch Ernst Mundt, Sml. I, s. 5567, præmis 15, af 9.9.1999, sag C-374/97, Feyrer, Sml. I, s. 5153, præmis 24, og af 17.9.2002, sag C-413/99, Baumbast og R, Sml. I, s. 7091, præmis 85 og 86).
- 65 Den præcise og ubetingede karakter af rammeaftalens § 4, stk. 1, påvirkes heller ikke af bestemmelsens stk. 2. Som generaladvokaten har anført i punkt 101 i forslaget til afgørelse, fremhæves nemlig i bestemmelsens stk. 2 blot en af de mulige konsekvenser, der i givet fald under domstolskontrol kan knyttes til anvendelsen af princippet om forbud mod forskelsbehandling til fordel for personer i tidsbegrænset ansættelse, uden at dette på nogen måde begrænser selve indholdet af dette princip.

- 66 Hvad angår rammeaftalens § 4, stk. 3, som Irland ligeledes har påberåbt sig til støtte for, at bestemmelsens stk. 1 ikke er umiddelbart anvendelig, bemærkes, at den overlader til medlemsstaterne og/eller arbejdsmarkedets parter at fastsætte de nærmere forskrifter med henblik på at fremme »efterlevelsen« af det i bestemmelsen fastsatte forbud mod forskelsbehandling.
- 67 Sådanne forskrifter kan derfor på ingen måde angå definitionen af selve princippet indhold (jf. analogt dom af 19.1.1982, sag C-8/81, Becker, Sml. s. 53, præmis 32 og 33). Som den forelæggende ret selv har antydnet, og som Impact har gjort gældende, kan disse forskrifter således ikke betinge eller begrænse princippet rækkevidde (jf. analogt dom af 21.6.1974, sag 2/74, Reyners, Sml. s. 631, præmis 21 og 26, og Beckerdommen, præmis 39).
- 68 Det følger heraf, at rammeaftalens § 4, stk. 1, ud fra et indholdsmæssigt synspunkt fremstår som ubetinget og tilstrækkeligt præcis til, at en borger kan påberåbe sig bestemmelsen for en national domstol.

Rammeaftalens § 5, stk. 1.

- 69 Ved rammeaftalens § 5, stk. 1, pålægges medlemsstaterne med det formål at forhindre misbrug hidrørende fra anvendelsen af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller ansættelsesforhold at vedtage en eller flere af de foranstaltninger, der opregnes i bestemmelsen, når der ikke er fastsat tilsvarende retsregler i national ret. Der opregnes tre foranstaltninger, der vedrører henholdsvis objektive omstændigheder, der kan begrunde en fornyelse af sådanne kontrakter eller ansættelsesforhold, den maksimale samlede varighed af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller arbejdsforhold, eller antallet af gange sådanne kontrakter eller ansættelsesforhold kan fornys.

70 Ved den foreskrevne forpligtelse til effektivt og ufravigeligt at vedtage mindst én af de foranstaltninger, der opregnes i denne bestemmelse, med henblik på at forhindre misbrug af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede kontrakter eller ansættelsesforhold, hvis der ikke i national ret allerede er fastsat tilsvarende foranstaltninger (jf. dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 65 og 101, og domme af 7.9.2006, sag C-53/04, Marrosu og Sardino, Sml. I, s. 7213, præmis 44, og sag C-180/04, Vassallo, Sml. I, s. 7251, præmis 35), pålægges medlemsstaterne ved rammeaftalens § 5, stk. 1, et overordnet formål, der består i at forhindre et sådant misbrug, idet de overlades et valg med hensyn til midlerne til at opnå dette formål.

71 I medfør af denne bestemmelse er medlemsstaterne således i dette øjemed overladt et skøn med hensyn til hvilken eller hvilke af de i bestemmelsen opregnede foranstaltninger eller hvilke tilsvarende allerede eksisterende foranstaltninger, de ønsker at benytte til dette formål, hvorved der tages hensyn til behovene inden for bestemte sektorer og/eller blandt bestemte kategorier af arbejdstagere.

72 Som Kommissionen har gjort gældende under henvisning til dommen i sagen Francovich m.fl. (præmis 17 ovenfor), udelukker den omstændighed, at medlemsstaterne kan vælge mellem flere forskellige midler til at nå det mål, som tilsigtes med direktivet, ikke, at private ved de nationale domstole kan gøre de rettigheder gældende, som kan fastslås med tilstrækkelig sikkerhed alene på grundlag af direktivets bestemmelser (jf. ligeledes i denne retning dom af 2.8.1993, sag C-271/91, Marshall, Sml. I, s. 4367, præmis 37, og dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 105).

73 Det må imidlertid fastslås, at rammeaftalens § 5, stk. 1, i modsætning til de omtvistede bestemmelser i den sag, der gav anledning til dommen i sagen Francovich m.fl., ikke indeholder nogen ubetinget og tilstrækkelig præcis forpligtelse, der i mangel af rettidige gennemførelsesforanstaltninger kan påberåbes af en privat for en national domstol.

74 I dommen i sagen Francovich m.fl. kunne Domstolen på trods af den valgfrihed, medlemsstaterne var blevet overladt ved det berørte direktiv, med henblik på at nå det med direktivet tilsigtede formål, i dette direktiv identificere nogle bestemmelser, der ubetinget og tilstrækkeligt præcist definerede et indhold i form af en minimumsbeskyttelse for private, der i det konkrete tilfælde vedrørte sikring af arbejdstagernes tilgodehavender i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens (jf. ligeledes med hensyn til andre tilfælde af identifikation af en sådan minimumsbeskyttelse dom af 3.10.2000, sag C-303/98, Simap, Sml. I, s. 7963, præmis 68 og 69, samt dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 105).

75 Kommissionens argument om, at rammeaftalens § 5, stk. 1, ligeledes er udtryk for en sådan materiel minimumsbeskyttelse, for så vidt som bestemmelsen i mangel af andre foranstaltninger til bekæmpelse af misbrug eller i det mindste foranstaltninger, der er tilstrækkeligt effektive, objektive og gennemsigtige i dette øjemed, kræver, at der foreligger objektive omstændigheder, der begrundet en fornyelse af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller ansættelsesforhold, kan ikke tiltrædes i det foreliggende tilfælde.

76 Selv om det er korrekt, som Domstolen fremhævede i præmis 67 i dommen i sagen Adeneler m.fl., at det fremgår af punkt 7 i de generelle betragtninger til rammeaftalen, at de kontraherende parter fandt, at »[e]n anvendelse af tidsbegrænsede ansættelseskontrakter, begrundet i objektive forhold, er en måde, hvorpå man kan forhindre misbrug«, ændrer dette nemlig ikke ved, at den fortolkning, Kommissionen har gjort sig til talsmand for, ville svare til at indføre en rangordning mellem de forskellige foranstaltninger i rammeaftalens § 5, stk. 1, uanset at selve ordlyden af denne bestemmelse utvetydigt angiver, at de forskellige foranstaltninger opfattes som værende »tilsvarende«.

77 Som generaladvokaten har anført i punkt 116 i forslaget til afgørelse, ville den af Kommissionen foreslåede fortolkning desuden medføre, at den valgfrihed med hensyn til midler, som medlemsstaterne overlades ved rammeaftalens § 5, stk. 1,

mister enhver mening, eftersom en sådan fortolkning ville give en borger adgang til at påberåbe sig, at der ikke foreligger de omhandlede objektive omstændigheder, med henblik på at anfægte fornyelsen af den pågældendes tidsbegrænsede ansættelseskontrakt, selv i tilfælde hvor en sådan fornyelse ikke er i strid med reglerne om den maksimale samlede varighed af sådanne kontrakter eller antallet af gange, den berørte medlemsstat har foretaget en sådan fornyelse i overensstemmelse med de valgmuligheder, der angives i aftalens § 5, stk. 1, litra b) og c).

78 Til forskel fra de sager, der gav anledning til de ovenfor i præmis 72 anførte domme, er det således ikke i det foreliggende tilfælde muligt i tilstrækkeligt omfang at fastslå, hvilken minimumsbeskyttelse der under alle omstændigheder skal iværksættes i medfør af rammeaftalens § 5, stk. 1.

79 Det følger heraf, at denne bestemmelse ud fra et indholdsmæssigt synspunkt ikke fremstår som ubetinget og tilstrækkeligt præcis til, at en borger kan påberåbe sig bestemmelsen for en national domstol.

80 Henset til ovenstående bemærkninger skal det andet spørgsmål besvares således, at rammeaftalens § 4, stk. 1, er ubetinget og tilstrækkeligt præcis til, at en borger kan påberåbe sig bestemmelsen for en national domstol, hvorimod dette ikke er tilfældet for så vidt angår rammeaftalens § 5, stk. 1.

Det tredje spørgsmål

81 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret — henset til svarene på det første samt det andet spørgsmål for så vidt angår rammeaftalens § 5, stk. 1 — nærmere bestemt oplyst, om denne bestemmelse i rammeaftalen forbyder en medlemsstat i

dennes egenskab af arbejdsgiver at forny en tidsbegrænset ansættelseskontrakt i op til otte år i perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af direktiv 1999/70 og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den lov, hvorved direktivet gennemføres.

82 I forbindelse med dette tredje spørgsmål har den forelæggende ret oplyst, at den pågældende kontrakt altid tidligere var blevet fornyet for kortere perioder, at arbejdsgiveren har brug for den pågældendes tjenesteydelser i længere tid end den sædvanlige fornyelsesperiode, at fornyelsen af kontrakten i en længere periode medfører, at arbejdstageren udelukkes fra anvendelsesområdet for rammeaftalens § 5, når bestemmelsen er blevet gennemført i national ret, og at der ikke foreligger objektive grunde, som ikke vedrører den ansattes status som en person med tidsbegrænset ansættelse, der kan berettige en sådan fornyelse.

83 Såfremt den forelæggende ret som følge af besvarelsen af det første spørgsmål må erklære sig kompetent til at påkende de krav, som sagsøgerne har fremsat i hovedsagen, og som er støttet direkte på direktiv 1999/70, skal det præciseres, at selv om indholdet af rammeaftalens § 5, stk. 1, ganske vist ikke er ubetinget og tilstrækkeligt præcist til, at en borger kan påberåbe sig bestemmelsen for en national domstol, jf. Domstolens besvarelse af det andet spørgsmål, forholder det sig ikke desto mindre således, at direktivet som fastsat i artikel 249, stk. 3, EF er bindende for enhver medlemsstat, men overlader det til de nationale myndigheder at bestemme form og midler for gennemførelsen (dommen i sagen von Colson og Kamann, præmis 15).

84 Det er således fastsat i artikel 2, stk. 1, i direktiv 1999/70, at medlemsstaterne skal træffe de foranstaltninger, der er nødvendige for at de til enhver tid kan nå de resultater, der er foreskrevet i direktivet.

- 85 Som nævnt ovenfor i denne doms præmis 41 påhviler den pligt for medlemsstaterne, der følger af et direktiv, til at virkeliggøre dets mål og pligten i medfør af artikel 10 EF til at træffe alle almindelige eller særlige foranstaltninger for at sikre opfyldelsen af denne pligt alle medlemsstaternes myndigheder (jf. dommen i sagen von Colson og Kamann, præmis 26). Denne pligt påhviler de nævnte myndigheder, herunder i deres egenskab af offentlig arbejdsgiver.
- 86 For så vidt angår det formål, der er fastsat i direktiv 1999/70 og i rammeaftalen, er det udgangspunktet for rammeaftalen, således som det fremgår af punkt 6 og 8 i de generelle betragtninger til aftalen, at tidsubegrænsede ansættelseskontrakter er den ansættelsesform, der sædvanligvis anvendes, mens det erkendes, at tidsbegrænsede ansættelseskontrakter i visse sektorer, inden for visse erhverv og ved visse former for aktiviteter er en beskæftigelsesform (jf. dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 61).
- 87 Heraf følger, at sikkerhed i ansættelsen udgør et hovedelement i beskyttelsen af arbejdstagere (jf. dom af 22.11.2005, sag C-144/04, Mangold, Sml. I, s. 9981, præmis 64), mens det, således som det fremgår af andet afsnit i præamblen og punkt 8 i de generelle betragtninger til rammeaftalen, kun er i visse tilfælde, at tidsbegrænsede ansættelseskontrakter opfylder såvel arbejdsgivernes som arbejdstagernes behov (dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 62).
- 88 Af denne grund begrænser rammeaftalen anvendelsen af flere på hinanden følgende ansættelsesforhold af denne sidstnævnte kategori, der anses for en potentiel kilde til misbrug til skade for arbejdstagerne, idet den fastsætter bestemmelser om minimumsbeskyttelse med henblik på at undgå, at arbejdstagernes situation bliver usikker (dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 63).

- 89 Således som det fremgår af rammeaftalens § 1, litra b), er formålet med aftalen at fastsætte rammer, der skal forhindre misbrug hidrørende fra flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter eller ansættelsesforhold. Det fremgår direkte af ordlyden af rammeaftalens § 5, stk. 1, at den specifikt forfølger dette formål om at forhindre misbrug.
- 90 Det følger heraf, at medlemsstaterne både i medfør af artikel 10 EF og artikel 249, stk. 3, EF og af selve direktiv 1999/70 er forpligtede til at træffe alle almindelige eller særlige foranstaltninger for at sikre opfyldelsen af formålet med det omhandlede direktiv og rammeaftalen, der består i at forhindre en systematisk anvendelse af tidsbegrænsede ansættelseskontrakter.
- 91 Denne forpligtelse ville imidlertid blive frataget sin effektive virkning, hvis en myndighed i en medlemsstat, der optræder i sin egenskab af offentlig arbejdsgiver, var berettiget til at forny kontrakter for usædvanlig lang tid i perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af direktiv 1999/70 og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den lov, hvorved direktivet gennemføres, med den virkning, at de berørte i urimelig lang tid berøves fordelene ved de foranstaltninger, der vedtages af den nationale lovgiver for at gennemføre rammeaftalens § 5.
- 92 Henset til ovenstående bemærkninger skal det tredje spørgsmål besvares med, at artikel 10 EF og artikel 249, stk. 3, EF samt direktiv 1999/70 skal fortolkes således, at en myndighed i en medlemsstat, der optræder som offentlig arbejdsgiver, ikke er berettiget til at vedtage foranstaltninger, der — idet de er i strid med det formål, der forfølges med det nævnte direktiv og rammeaftalen for så vidt angår forhindring af misbrug af tidsbegrænsede ansættelseskontrakter — består i at forny sådanne kontrakter for usædvanlig lang tid i perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af direktiv 1999/70 og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den lov, hvorved direktivet gennemføres.

Det fjerde spørgsmål

- 93 Såfremt den forelæggende ret som følge af besvarelsen af det første spørgsmål ikke skal erklære sig kompetent til at påkende de krav, som sagsøgerne har fremsat i hovedsagen, og som er støttet direkte på direktiv 1999/70, skal det fjerde spørgsmål besvares. Den forelæggende ret ønsker derved nærmere bestemt oplyst, om den i kraft af sin forpligtelse til at fortolke national ret i overensstemmelse med fællesskabsretten skal tillægge 2003-loven tilbagevirkende kraft fra tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelse af direktivet.
- 94 Indledningsvis bemærkes, at dette fjerde spørgsmål udelukkende vedrører 2003-lovens section 6, der gennemfører rammeaftalens § 4.
- 95 I forelæggelseskendelsen er det nemlig oplyst, at sagsøgerne har medgivet, at ordlyden af 2003-lovens section 9, der gennemfører rammeaftalens § 5, i sig selv udelukker, at bestemmelsen kan få virkning med tilbagevirkende kraft, idet den ellers ville blive fortolket *contra legem*.
- 96 Det skal følgelig undersøges, om den forelæggende ret — under den forudsætning, der er nævnt ovenfor i denne doms præmis 93, at den udelukkende er kompetent til at påkende kravene i hovedsagen, i det omfang disse er støttet på en tilsidesættelse af 2003-loven — henset til kravet om direktivkonform fortolkning er forpligtet til at tillægge den nævnte lovs section 6 tilbagevirkende kraft til tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 1999/70.

- 97 Den forelæggende ret har i denne forbindelse præciseret, at selv om ordlyden af den omhandlede bestemmelse i 2003-loven ganske vist ikke udtrykkeligt udelukker, at bestemmelsen kan tillægges tilbagevirkende kraft, indeholder national ret en lofortolkningsregel, der udelukker, at en lov kan få virkning med tilbagevirkende kraft, medmindre det klart og utvetydigt er angivet, at dette er tilfældet.
- 98 Herved bemærkes, at de nationale domstole ved anvendelsen af nationale retsfor skrifter — navnlig bestemmelser i en lov, der særligt er blevet vedtaget med det formål at gennemføre kravene i henhold til et direktiv — i videst muligt omfang skal fortolke nationale bestemmelser i lyset af det pågældende direktivs ordlyd og formål, for at det med direktivet tilsigtede resultat fremkaldes, og for dermed at handle i overensstemmelse med artikel 249, stk. 3, EF (jf. bl.a. dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 113 og den deri nævnte retspraksis).
- 99 Kravet om overensstemmende fortolkning af national lovgivning er nemlig uadskil leligt forbundet med traktatens opbygning, idet traktaten giver de nationale retsin stanser mulighed for inden for rammerne af deres kompetence at sikre sig fælles skabsrettens fulde virkning, når de afgør den tvist, der er indbragt for dem (jf. bl.a. dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 114, og dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 109).
- 100 De nationale retsinstansers forpligtelse til at henvise til indholdet af et direktiv, når de fortolker og anvender de relevante nationale retsregler, begrænses imidlertid af generelle retsprincipper, herunder retssikkerhedsprincippet og forbuddet mod tilba gevirkende kraft, og det kan ikke tjene som grundlag for en fortolkning contra legem af national ret (jf. dom af 8.10.1987, sag 80/86, Kolpinghuis Nijmegen, Sml. s. 3969, præmis 13, og dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 110; jf. også analogt dom af 16.6.2005, sag C-105/03, Pupino, Sml. I, s. 5285, præmis 44 og 47).

- 101 Princippet om overensstemmende fortolkning kræver ikke desto mindre, at de nationale retsinstanser gør alt, hvad der henhører under deres kompetence — idet de tager den nationale lovgivning i dens helhed i betragtning og anvender fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne ret — for at sikre den fulde virkning af direktivet og for at nå et resultat, der er i overensstemmelse med det, der tilsigtes med direktivet (jf. dommen i sagen Pfeiffer m.fl., præmis 115, 116, 118 og 119, og dommen i sagen Adeneler m.fl., præmis 111).
- 102 Da det i det foreliggende tilfælde fremgår af forelæggelseskendelsen, at national ret indeholder en regel, der udelukker, at en lov anvendes med tilbagevirkende kraft, såfremt det modsatte ikke er angivet klart og utvetydigt, påhviler det den forelæggende ret at efterprøve, om der i denne ret, herunder i 2003-loven, findes en bestemmelse, der indeholder en angivelse af denne art, således at lovens section 6 kan tillægges tilbagevirkende kraft.
- 103 Foreligger der ikke en sådan bestemmelse, kan fællesskabsretten, og navnlig kravet om overensstemmende fortolkning, ikke — idet den forelæggende ret ellers ville blive tvunget til at fortolke sin nationale ret *contra legem* — fortolkes således, at den pålægger retten at tillægge 2003-lovens section 6 tilbagevirkende kraft til tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 1999/70.
- 104 Henset til ovenstående bemærkninger skal det fjerde spørgsmål besvares med, at i det omfang den relevante nationale lovgivning indeholder en regel, der udelukker, at en lov anvendes med tilbagevirkende kraft, såfremt det modsatte ikke er angivet klart og utvetydigt, er en national domstol, for hvilken der er fremsat et krav, der er støttet på en tilsidesættelse af en bestemmelse i den nationale lov, der gennemfører direktiv 1999/70, kun forpligtet til i medfør af fællesskabsretten at tillægge den nævnte bestemmelse tilbagevirkende kraft til tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelse af dette direktiv, såfremt der i den pågældende nationale ret findes en angivelse af denne art, således at den nævnte bestemmelse kan tillægges tilbagevirkende kraft.

Det femte spørgsmål

- 105 Såfremt den forelæggende ret som følge af besvarelsen af det første spørgsmål må erklære sig kompetent til at påkende krav, som sagsøgerne har fremsat i hovedsagen, og som er støttet direkte på direktiv 1999/70, skal det femte spørgsmål besvares. Retten har herved forespurgt, om ansættelsesvilkårene som omhandlet i rammeaftalens § 4 omfatter vilkår i en ansættelseskontrakt vedrørende løn og pension.
- 106 I denne forbindelse bemærkes, således som Domstolen allerede har fastslået, at Rådet for Den Europæiske Union ved udstedelsen af direktiv 1999/70 for at iværksætte rammeaftalen anvendte artikel 139, stk. 2, EF som hjemmel, der bestemmer, at iværksættelsen af aftaler, der indgås på fællesskabsplan, finder sted i spørgsmål under artikel 137 EF (dom af 13.9.2007, sag C-307/05, Del Cerro Alonso, Sml. I, s. 7109, præmis 33).
- 107 Blandt disse spørgsmål indgår »arbejdsvilkårene« i artikel 137, stk. 1, litra b), EF.
- 108 Det må konstateres, at hverken ordlyden af artikel 137, stk. 1, litra b), EF eller ordlyden af § 4 i rammeaftalen i sig selv gør det muligt at afgøre, om arbejdsvilkårene eller ansættelsesvilkårene som omhandlet i de to bestemmelser omfatter vilkår vedrørende løn og pension som omhandlet i hovedsagen.
- 109 Herved bemærkes, således som Det Forenede Kongeriges regering har fremhævet, at den omstændighed, at et vist antal fællesskabsretlige bestemmelser, såsom artikel 3, stk. 1, litra c), i Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang

til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/73/EF af 23. september 2002 (EFT L 269, s. 15), artikel 3, stk. 1, litra c), i Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse (EFT L 180, s. 22) og artikel 3, stk. 1, litra c), i Rådets direktiv 2000/78/EF af 27. november 2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (EFT L 303, s. 16), udtrykkeligt nævner, at begrebet ansættelses- og arbejdsvilkår, som disse bestemmelser henviser til, omfatter lønningerne, ikke giver grundlag for at slutte, at den omstændighed, at der ikke nævnes noget sådant i rammeaftalens § 4, betyder, at begrebet ansættelsesvilkår med henblik på anvendelsen af denne bestemmelse ikke vedrører de økonomiske aspekter som dem, der er omhandlet i hovedsagen.

110 Da ordlyden af rammeaftalens § 4 ikke gør det muligt at løse det præjudicielle spørgsmål, retten har forelagt, skal der i overensstemmelse med fast retspraksis tages hensyn til den sammenhæng, hvori bestemmelsen indgår, og til de mål, der forfølges med den ordning, som den udgør en del af (jf. bl.a. dom af 17.11.1983, sag 292/82, Merck, Sml. s. 3781, præmis 12, af 21.2.1984, sag 337/82, St. Nikolaus Brennerei und Likörfabrik, Sml. s. 1051, præmis 10, af 14.10.1999, sag C-223/98, Adidas, Sml. I, s. 7081, præmis 23, og af 7.6.2007, sag C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4405, præmis 21).

111 Hertil bemærkes, således som Domstolen allerede har udtalt (Del Cerro Alonso-dommen, præmis 36), at det fremgår af rammeaftalens § 1, litra a), at formålet med denne er »at forbedre kvaliteten ved tidsbegrænset ansættelse gennem anvendelsen af princippet om ikke-diskrimination«. Desuden er det i stk. 3 i præambelen til rammeaftalen anført, at rammeaftalen »viser, at arbejdsmarkedets parter er indstillet på at fastsætte en generel ramme, som skal sikre ligebehandling for personer med tidsbegrænset ansættelse ved at de beskyttes mod forskelsbehandling«. I 14. betragtning til direktiv 1999/70 anføres det i denne forbindelse, at formålet med rammeaftalen bl.a. er at forbedre kvaliteten ved tidsbegrænset arbejde ved at fastsætte minimumskrav, der kan sikre anvendelsen af princippet om ikke-diskrimination.

- 112 Rammeaftalen, og navnlig dennes § 4, forfølger således et formål, der indgår i de grundlæggende mål — der er fastsat i artikel 136, stk. 1, EF, i tredje afsnit i præambelen til EF-traktaten og i punkt 7 og punkt 10, stk. 1, i fællesskabspagten af 1989 om arbejdstagernes grundlæggende arbejdsmarkedsmæssige og sociale rettigheder, som ovennævnte bestemmelse i traktaten henviser til — og som er knyttet til en forbedring af livs- og arbejdsvilkårene samt til eksistensen af en passende social beskyttelse af arbejdstagerne, i det konkrete tilfælde af arbejdstagere med tidsbegrænsede ansættelseskontrakter.
- 113 I øvrigt henviser artikel 136, stk. 1, EF, der definerer de formål, med henblik på hvilke Rådet med hensyn til de spørgsmål, der er omhandlet i artikel 137 EF, i overensstemmelse med artikel 139, stk. 2, EF kan gennemføre overenskomster, der er indgået mellem arbejdsmarkedets parter på fællesskabsplan, til den europæiske socialpagt undertegnet i Torino den 18. oktober 1961, der i del I, punkt 4, fastsætter en ret for alle arbejdstagere til »en rimelig løn, der sikrer dem og deres familier et tilfredsstillende levestandard«, blandt de mål, som de kontraherende parter har forpligtet sig til at nå i medfør af artikel 20 i del III i denne socialpagt.
- 114 Henset til disse mål skal rammeaftalens § 4 anses for at være et udtryk for et socialretligt princip på fællesskabsplan, der ikke kan fortolkes indskrænkende (jf. Del Cerro Alonso-dommen, præmis 38).
- 115 Således som både Impact og Kommissionen har gjort gældende, ville en fortolkning af rammeaftalens § 4, hvorved økonomiske vilkår, såsom løn og pensioner, kategorisk udelukkes fra begrebet »ansættelsesvilkår« i denne bestemmelses forstand, være ensbetydende med, at anvendelsesområdet for den beskyttelse, der er tillagt de berørte arbejdstagere mod diskrimination, begrænses i strid med det formål, der er tillagt denne bestemmelse, idet der udføres en sontring på grundlag af karakteren af deres ansættelsesvilkår, hvilket ordlyden af denne bestemmelse på ingen måde tilsiger.

- 116 Således som generaladvokaten har anført i punkt 161 i forslaget til afgørelse, ville en sådan fortolkning desuden medføre, at der ikke ville være nogen mening med henvisningen i rammeaftalens § 4, stk. 2, til pro rata temporis-princippet, der i sagens natur kun kan finde anvendelse i relation til delelige ydelser, såsom dem, der følger af økonomiske ansættelsesvilkår, der f.eks. er knyttet til lønninger og pensioner.
- 117 I modsætning til det, som Irland og Det Forenede Kongeriges regering har gjort gældende, svækkes ovennævnte analyse ikke af den praksis, Domstolen har udviklet med hensyn til ligebehandling af mænd og kvinder, hvorefter arbejdsvilkårene som omhandlet i direktiv 76/207 i den affattelse af direktivet, der gik forud for den, der følger af direktiv 2002/73, ikke omfatter løn (jf. bl.a. dom af 13.2.1996, sag C-342/93, Gillespie m.fl., Sml. I, s. 475, præmis 24, af 12.10.2004, sag C-313/02, Wippel, Sml. I, s. 9483, præmis 29-33, og af 8.9.2005, sag C-191/03, McKenna, Sml. I, s. 7631, præmis 30).
- 118 Den nævnte retspraksis kan nemlig tilskrives den omstændighed, at EF-traktatens artikel 119 (EF-traktatens artikel 117-120 er erstattet af artikel 136 EF til 143 EF) har været gældende side om side med et selvstændigt direktiv om ligebehandling af kvinder og mænd med hensyn til løn, nemlig Rådets direktiv 75/117/EØF af 10. februar 1975 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivninger om gennemførelse af princippet om lige løn til mænd og kvinder (EFT L 45, s. 19).
- 119 Henset til at der ikke foreligger en sådan lovgivningsmæssig overlapning med hensyn til princippet om forbud mod diskrimination af personer med tidsbegrænset ansættelse, kan der ikke udledes noget af denne retspraksis med hensyn til fortolkningen af begrebet »ansættelsesvilkår« i den forstand, hvori det er anvendt i rammeaftalens § 4.

- 120 Hvad angår Irlands samt Det Forenede Kongeriges regerings indvending, der er støttet på artikel 137, stk. 5, EF, således som bestemmelsen blev fortolket ved dom af 1. december 2005, Dellas m.fl. (sag C-14/04, Sml. I, s. 10253, præmis 38 og 39), bemærkes, at direktiv 1999/70 blev vedtaget med hjemmel i artikel 139, stk. 2, EF, der henviser til artikel 137 EF for så vidt angår opregningen af de spørgsmål, der henhører under Rådets kompetence med henblik på bl.a. at gennemføre de overenskomster, der indgås af arbejdsmarkedets parter på fællesskabsplan.
- 121 Det fremgår af bestemmelsens stk. 5, at artikel 137 EF »ikke gælder for lønforhold, organisationsret, strejkeret eller ret til lockout«.
- 122 Da artikel 137, stk. 5, EF som tidligere fastslået af Domstolen udgør en undtagelsesbestemmelse fra samme bestemmelses stk. 1-4, må de spørgsmål, der er omfattet heraf, undergives en streng fortolkning, således at bestemmelsen ikke kan medføre en ubehørig indskrænkning af rækkevidden af stk. 1-4 og heller ikke kan svække de formål, der forfølges med artikel 136 EF (Del Cerro Alonso-dommen, præmis 39).
- 123 Hvad særligt angår undtagelsen med hensyn til »lønforhold« i artikel 137, stk. 5, EF bemærkes, at dens eksistensberettigelse skal søges i den omstændighed, at fastsættelsen af lønniveauet henhører under arbejdsmarkedets parters aftalefrihed på nationalt niveau samt under medlemsstaternes kompetence på dette område. Under disse omstændigheder har man fundet det hensigtsmæssigt — på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin — at undtage fastsættelsen af lønniveauet fra harmonisering i medfør af artikel 136 EF ff. (Del Cerro Alonso-dommen, præmis 40 og 46).

124 Således som Kommissionen har gjort gældende, skal den nævnte undtagelse følgelig forstås således, at den sigter til foranstaltninger, der — såsom en ensretning af alle eller en del af de bestanddele, der indgår i lønningerne og/eller deres niveau i medlemsstaterne, eller indførelsen af en mindsteløn på fællesskabsplan — indebærer, at fællesskabsretten direkte griber ind i fastsættelsen af lønningerne i Fællesskabet.

125 Denne undtagelse kan imidlertid ikke udstrækkes til ethvert spørgsmål, der har en eller anden form for forbindelse med lønforhold, idet man ellers ville tømme visse af de områder, der er fastsat i artikel 137, stk. 1, EF, for en stor del af deres indhold (jf. i denne retning Del Cerro Alonso-dommen, præmis 41; jf. også, i samme retning, dom af 12.11.1996, Det Forenede Kongerige mod Rådet (sag C-84/94, Sml. I, s. 5759), vedrørende Rådets kompetence til på grundlag af EF-traktatens artikel 118 A (EF-traktatens artikel 117-120 er blevet erstattet af artikel 136 EF til 143 EF) at vedtage direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18), navnlig direktivets artikel 7, der vedrører indrømmelse af årlig betalt ferie af mindst fire ugers varighed).

126 Det følger heraf, at forbeholdet i artikel 137, stk. 5, EF ikke er til hinder for, at rammeaftalens § 4 forstås således, at medlemsstaterne pålægges en forpligtelse til at anvende princippet om forbud mod forskelsbehandling på personer med tidsbegrænset ansættelse ligeledes med hensyn til løn. Dette forbehold kan følgelig ikke hindre arbejdstagere, såsom sagsøgerne, i — under henvisning til den direkte virkning af § 4, stk. 1 — at anfægte anvendelsen af en behandling i relation til lønspørgsmål, der i mangel af enhver objektiv berettigelse er mindre gunstig end den, der i denne henseende indrømmes sammenlignelige fastansatte (jf. i denne retning Del Cerro Alonso-dommen, præmis 42 og 47).

127 Af de grunde, der er anført i præmis 43-45 i Del Cerro Alonso-dommen, er ovenstående fortolkning på ingen måde uforenelig med præmis 38 og 39 i dommen i sagen Dellas m.fl.

- 128 Under retsmødet gjorde Det Forenede Kongeriges regering gældende, at det er muligt at udlede af Del Cerro Alonso-dommen, at princippet om forbud mod forskelsbehandling i rammeaftalen kun vedrører de bestanddele, der indgår i lønnen, og ikke dennes størrelse, og at de kompetente nationale instanser frit kan fastsætte forskellige vilkår for fastansatte og for personer med tidsbegrænset ansættelse.
- 129 Selv om det er korrekt, at det som nævnt ovenfor i denne doms præmis 123 og 124 fremgår af præmis 40 og 46 i Del Cerro Alonso-dommen, at fastsættelsen af størrelsen af de forskellige bestanddele, der indgår i en arbejdstagers aflønning, falder uden for fællesskabslovgivers kompetence og utvivlsomt henhører under de kompetente myndigheder i de forskellige medlemsstater, forholder det sig ikke desto mindre således, at disse instanser skal overholde fællesskabsretten — bl.a. rammeaftalens § 4 — ved udøvelsen af deres kompetence på de områder, der ikke henhører under Fællesskabets kompetence (jf. i denne retning dom af 11.12.2007, sag C-438/05, International Transport Workers' Federation og Finnish Seamen's Union, Sml. I, s. 10779, præmis 40, og af 18.12.2007, sag C-341/05, Laval un Partneri, Sml. I, s. 11767, præmis 87).
- 130 Det følger heraf, at de kompetente nationale instanser ved fastsættelsen af både de bestanddele, der indgår i lønnen, og niveauet for disse bestanddele, skal anvende princippet om forbud mod forskelsbehandling på personer med tidsbegrænset ansættelse, således som dette princip er fastsat i rammeaftalens § 4.
- 131 Hvad angår pensionerne bemærkes, at under begrebet »løn« i den forstand, hvori det er anvendt i artikel 141, stk. 2, andet afsnit, EF, henhører i overensstemmelse med Domstolens faste praksis med hensyn til EF-traktatens artikel 119, og efter den 1. maj 1999, artikel 141 EF, hvilke bestemmelser vedrører princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde eller arbejde af samme værdi, de pensioner, der hidrører fra ansættelsesforholdet mellem arbejdstageren og arbejdsgiveren, bortset fra dem, der følger af en lovbestemt ordning, der finansieres af arbejdstagere,

arbejdsgivere og eventuelt det offentlige i et omfang, som i mindre grad følger af et sådant ansættelsesforhold end af socialpolitiske overvejelser (jf. bl.a. dom af 25.5.1971, sag 80/70, Defrenne, Sml. 1971 s. 109, org.ref.: Rec. s. 445, præmis 7 og 8, af 13.5.1986, sag 170/84, Bilka-Kaufhaus, Sml. s. 1607, præmis 16-22, af 17.5.1990, sag C-262/88, Barber, Sml. I, s. 1889, præmis 22-28, og af 23.10.2003, forenede sager C-4/02 og C-5/02, Schönheit og Becker, Sml. I, s. 12575, præmis 56-64).

132 Henset til denne retspraksis må det lægges til grund, at pensioner, der hidrører fra ansættelsesforholdet mellem arbejdstageren og arbejdsgiveren, bortset fra dem, der følger af en lovbestemt ordning, der finansieres af arbejdstagere, arbejdsgivere og eventuelt det offentlige i et omfang, som i mindre grad følger af et sådant ansættelsesforhold end af socialpolitiske overvejelser, henhører under begrebet »ansættelsesvilkår« i den forstand, hvori det er anvendt i rammeaftalens § 4, stk. 1.

133 Denne fortolkning underbygges af femte afsnit i præambelen til rammeaftalen, hvoraf det fremgår, at de kontraherende parter erkender, »at medlemsstaterne træffer afgørelse om spørgsmål angående den sociale lovgivning«, og at de opfordrer medlemsstaterne til at udmønte udtalelsen om beskæftigelse fra Det Europæiske Råds møde i Dublin i 1996, hvori Rådet bl.a. understregede behovet for at tilpasse de sociale sikringsordninger de nye arbejdsmønstre og give en passende social beskyttelse til de berørte personer.

134 Henset til ovenstående bemærkninger skal det femte spørgsmål besvares med, at rammeaftalens § 4 skal fortolkes således, at ansættelsesvilkårene i bestemmelsens forstand omfatter vilkår vedrørende løn såvel som vedrørende pension, der hidrører fra ansættelsesforholdet, bortset fra vilkår vedrørende pensioner, der følger af en lovbestemt social sikringsordning.

Sagens omkostninger

- 135 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

- 1) Fællesskabsretten, og navnlig effektivitetsprincippet, kræver, at en specialdomstol, der inden for rammerne af den kompetence, den er blevet tildelt, uanset om den er fakultativ eller ej, ved den lovgivning, hvorved Rådets direktiv 1999/70/EF af 28. juni 1999 om rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der er indgået af EFS, UNICE og CEEP, er blevet gennemført, har til opgave at påkende et krav, der er støttet på en tilside-sættelse af denne lovgivning, erklærer sig kompetent til ligeledes at påkende sagsøgers krav, der er støttet direkte på selve direktivet, og som vedrører perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af dette og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den nævnte lovgivning, hvis det må fastslås, at de berørte sagsøgers forpligtelse til samtidig at anlægge sag ved de almindelige domstole vedrørende et særskilt krav, der er støttet direkte på direktivet, ville medføre proceduremæssige ulemper, der kan gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, som de er tillagt i henhold til Fællesskabets retsorden. Det tilkommer den nationale ret at foretage de nødvendige efterprøvelser i denne forbindelse.

- 2) § 4, stk. 1, i rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der blev indgået den 18. marts 1999, og som er knyttet som bilag til direktiv 1999/70, er ubetinget og tilstrækkeligt præcis til, at en borger kan påberåbe sig bestemmelsen for en national domstol, hvorimod dette ikke er tilfældet for så vidt angår rammeaftalens § 5, stk. 1.

- 3) Artikel 10 EF og artikel 249, stk. 3, EF samt direktiv 1999/70 skal fortolkes således, at en myndighed i en medlemsstat, der optræder som offentlig arbejdsgiver, ikke er berettiget til at vedtage foranstaltninger, der — idet de er i strid med det formål, der forfølges med det nævnte direktiv og rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse for så vidt angår forhindring af misbrug af tidsbegrænsede ansættelseskontrakter — består i at forny sådanne kontrakter for usædvanlig lang tid i perioden mellem udløbet af fristen for gennemførelsen af direktiv 1999/70 og tidspunktet for ikrafttrædelsen af den lov, hvorved direktivet gennemføres.

- 4) I det omfang den relevante nationale lovgivning indeholder en regel, der udelukker, at en lov anvendes med tilbagevirkende kraft, såfremt det modsatte ikke er angivet klart og utvetydigt, er en national domstol, for hvilken der er fremsat et krav, der er støttet på en tilsidesættelse af en bestemmelse den nationale lov, der gennemfører direktiv 1999/70, kun forpligtet til i medfør af fællesskabsretten at tillægge den nævnte bestemmelse tilbagevirkende kraft til tidspunktet for udløbet af fristen for gennemførelse af dette direktiv, såfremt der i den pågældende nationale ret findes en angivelse af denne art, således at denne bestemmelse kan tillægges tilbagevirkende kraft.

- 5) § 4 i rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse skal fortolkes således, at ansættelsesvilkårene i bestemmelsens forstand omfatter vilkår vedrørende løn såvel som vedrørende pension, der hidrører fra ansættelsesforholdet, bortset fra vilkår vedrørende pensioner, der følger af en lovbestemt social sikringsordning.

Underskrifter